

Τὰ «Πέντε Δωμάτια» τοῦ Ἀχιλλέα Ἀπέργη

Καθὼς βρίσκονται στὴν πρωτοπορία, ζωγράφοι καὶ γλύπτες εἶναι καιρὸς τώρα ποὺ συνειδητοποιοῦν τὸ ἀδιέξοδο πρὸς τὸν μυχὸ τοῦ ὁποῖου προχωροῦν σὰν καλλιτέχνες καὶ σὰν μέλη μιᾶς κοινωνίας. Βλέπουν σὲ μικρὴν ἀπόσταση, ἀγγίζουσι κιόλας ἢ προσκρούουσι ἐπ' αὐτῷ τοῦ, τὸ τεῖχος τῆς ἀδυναμίας νὰ ἐκφράσουσι μὲ τοὺς συμβατικούς ἄρους τῆς τέχνης τοὺς τὰ ἀποκαλυπτικά βιώματα τῶν καιρῶν μας.

Μερικοὶ θεωροῦν ὅτι παρακάμπτουν τὸ ἐμπόδιο μὲ τεχνικά μέσα, μὲ καινούρια τεχνάσματα, μὲ τὰ συντόμια τῆς τεχνολογίας — πόσες λέξεις ἀλήθεια ποὺ δὲν ἔχουν πιά πολλὴ σχέση μὲ τὴν τέχνη — μὲ καινούρια ὕλικά, μὲ νέες μεθόδους ποὺ συγχωνεύουσι τὶς παλιὰς συμβατικὰς τέχνες μέσα σὲ κράματα ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, θεάτρου, μουσικῆς, φωτογραφίας, καταλήγοντας σὲ καινούριους τρόπους τέχνης ποὺ λέγονται assemblage, happenings, body art, performance, environment, arte povera κτλ.

Κι' ἄς μὴν ἔχουμε βρεῖ ἀκόμα κατάλληλους ἄρους γιὰ νὰ προσδιορίσουμε τοὺς τρόπους αὐτοὺς στὴ γλώσσα μας, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους καλλιτέχνες μας τοὺς δοκιμάζουσι. Εἶναι ἴσως δυο-τρῆις, ποὺ δείχνουσι πῶς συνειδητοποιοῦν πιὸ ἔντονα τὸ τεῖχος ἐκεῖνο ποὺ ὀρθώνεται καὶ τοὺς παγιδεύει, κι' ἐμᾶς μαζί τους.

Σ' αὐτοὺς προστίθεται τώρα κι' ὁ Ἀπέργη: Πάντα βαθιὰ προβληματισμένος, ἔβρισκε ὡς τώρα τρόπο νὰ ἀλαφρύνει τὸ ἄγχος του, νὰ λύσει τοὺς κόμπους ποὺ τὸν πιάνουσι στὸν λαιμό, μὲ τὰ μέσα καὶ τὰ ὕλικά τῆς συμβατικῆς γλυπτικῆς. «Ὅλοι γνωρίζουμε τὰ ἔργα του, τὶς ὀδοντωτὲς ὀροσειρές, τὰ παραμυθένια χτίσματα, βαριὰ σὰν τὸ μέταλλο ποὺ τὰ συνθέτει, ἀλαφριά σὰ σύννεφα ποὺ τείνουσι ὀλοένα ψηλότερα σηκώνοντας τὶς κορφές τους ἔξω ἀπὸ τὰ γῆινα πρόσκαιρα. Παρὰ τὴν ἐπιτυχία τους, ὁ Ἀπέργη δύσκολα μπορούσε νὰ ἀρκεσθεῖ στὴν ἐπανάληψη ἐκφράσεων μιᾶς ἀνάτασης ποὺ ὑποδήλωνε ἀπόγνωση ἴσως περισσότερο ἀπὸ αἰσιοδοξία. Οὔτε ὅμως μπορούσε νὰ τὸν ικανοποιήσει ἡ νεορεαλιστικὴ τέχνη, οὔτε ἡ κινητικὴ, οὔτε ἡ πιὸ πλείρια ἀφαιρεμένη μιᾶς εὐθείας κοιλωμένης στὴν ἄμμο τῆς ἐρήμου, οὔτε τὸ σκέτο assemblage, ὅσο περίτεχνο καὶ νὰ εἶναι.

Τὸ ἔργο, οἱ κατασκευές ποὺ μᾶς παρουσιάζει σήμερα, μοιάζουσι προσπάθειες νὰ βρεῖ ἀλλιότιμη διέξοδο, ἀπάντηση ποὺ θὰ ἐλάφρυνε τὸ μεταφυσικὸ του ἄγχος, ἕνα φῶς ἔξω ἀπὸ τὶς δυνατότητες τῆς γλυπτικῆς, ὄχι ὅμως καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν τέχνη.

Ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς γλυπτικῆς ποὺ τ' ἀντιμετώπισε μὲ τὸν τρόπο ποὺ γνωρίζουμε, προχωρεῖ μὲ τοῦτα ἐδῶ τὰ ἔργα πρὸς τὰ βαθύτερα προβλήματα τῆς ἀνθρώπινης ἐκφρασης, τῆς πέρα ἀπὸ τὴν γλυπτικὴν, ἄς εἶναι αὐτὴ, ἀπὸ μόνη της, ὅπως κι' οἱ ἄλλες τέχνες, ἐκφραση ἀνησυχίας γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, δοκιμὴ ἐπιβίωσής του πέρ' ἀπὸ τὸ θάνατο.

Γιὰ νὰ διατυπώσει τὰ ἐρωτήματά του, καὶ νὰ μᾶς κάνει κοινωνοὺς τῆς ἀμηχανίας του, γιὰ νὰ διδαχθεῖ «λύσιν τε καὶ ἴασιν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς ἀφροσύνης, οἷα τίς ἂν εἴη = ποῖα θὰ ἦταν ἡ λύση καὶ ἡ γίαντρεῖα ἀπὸ τέτλια δεσμὰ καὶ ἀπὸ τέτλια τρέλα...» ποὺ λέει ὁ Πλάτωνας καταφεύγει σὲ μερικά ἀπὸ τὰ θεμελιακὰ σύμβολα ποὺ ἔχει χρησιμο-

Ἐκδόσει Ἀπέργη στὸ Γαμμὸ Ἰκταίου τοῦ
Μαρτίου 1976.

ποιήσει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ αἰῶνες. Ἄν ἡ παιδευσὴ του τὸν ὀδηγεῖ στὸν Κέγκελ, στὸν Γκαίτε, στὸν Δημόκριτο, στὸν Ἀϊνστάϊν καὶ σὲ ἄλλους ποὺ γύριψαν νὰ ἐξιχνιάσουν τὴ γένεση καὶ τὰ τέλη τοῦ ἀνθρώπου, ἦταν τὸ ἐνστιχτο ποὺ τὸν ὀδήγησε στὸ μῆλο τῆς Εὐας καὶ τοῦ Νεύτωνα, στὸ κρανίο καὶ στὴν πεταλούδα τῶν ἀναγεννησιακῶν νεκρῶν φύσεων ποὺ τίς ἔλεγαν «ματαιότητες=vanitates».

Ξαναβάζει ἔτσι σὲ κυκλοφορία, ἐπενδύοντάς τα μὲ τὸ κύρος τῆς δικῆς του ἐμπειρίας, βασικὰ στοιχεῖα τῆς ὀλλανδικῆς καὶ τῆς ἰσπανικῆς νεκρῆς φύσης, τὸ ἄδειο μπουκάλι τοῦ κρασιοῦ, τὸ μισοφαγωμένο ξεροκόμματο, τὸ ἀνοιχτὸ βιβλίο στὸ ἀκατάστατο τραπέζι — ποὺ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ λιτὸ γεῦμα τοῦ ἀσκητῆ καὶ κάτι λιγότερο ἀπὸ τ' ἀποφάγια ἐνὸς δεύτρου μυστικοῦ, καὶ ποὺ καταλήγουν ὅλα στὸ ἀγγεῖο τῆς νύχτας, στὸ χῶμα. Προσθέτει μερικὰ σύμβολα τῶν δικῶν μας βιωμάτων, τὸ νεφέλωμα ἐνὸς κουάζαρ, τῆς πιὸ μακρινῆς πηγῆς ἐνεργειακῶν κυμάτων, τὸ χρηματοκιβώτιο, τὸ περιστροφὸ στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐξίσωση τοῦ Ἀϊνστάϊν γιὰ τὴ σχετικότητα, ὥστε νὰ ὀλοκληρωθεῖ μιὰ «βάνιτας» τοῦ 20οῦ αἰῶνα ὀχι πιά στίς δυὸ διαστάσεις ἐνὸς πίνακα, ἀλλὰ στίς τρεῖς τοῦ χώρου, καὶ στὴν τέταρτη τῆς σκέψης καὶ τῆς ἀνησυχίας τοῦ καθένα μας μπρὸς στὰ ὀσα γίνονται καὶ στὰ ὀσα μετέχουμε καθὼς εἴμαστε, κατὰ τὸν σοφὸ Νίλς Μπόρ ποὺ μνημονεύει ὁ Ἀπέργης «καὶ θεατὲς καὶ δράστες στὸ μέγα δράμα τῆς ὕπαρξης».

Ὁ Ἀπέργης ξαναβρίσκει ἀκόμα καὶ τοῦ Πλάτωνα τὸ «σπήλαιον» γιὰ νὰ ξαναθέσει πιεστικότερα καὶ σὲ σύγχρονο ἐκφραστικὸ ἰδίωμα τὸ ἐρώτημα «παντάπασι δη οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἂν ἄλλο τί νομίζοιεν τὸ ἀληθὲς ἢ τὰς τῶν σκευαστῶν σκιὰς= ὥστε μὲ ὀλους τοὺς τρόπους τέτιοι δεσμῶτες θὰ θεωροῦν πῶς τὸ ἀληθινὸ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ σκιὰς τεχνητῶν κατασκευασμάτων...».

Μπαίνοντας στὸ καθένα ἀπὸ τὰ σπήλαια ποὺ μᾶς προτείνει ὁ Ἀπέργης κι' ὀπου ζωντανεύει τὸ βασικὸ ἐρώτημα τῆς ζωῆς, ἴσως βγοῦμε μὲ μιὰν ἀπάντηση, ἴσως ὀμως καὶ ὀχι. Μήπως τὸ μῆνυμά του εἶναι πῶς ἡ ἀλήθεια δὲν κεῖται σὲ ἀπάντηση ποὺ δὲ βρίσκειται ποτέ, ἀλλὰ στὴ διηνεκῆ ἀναζήτησή της. Πάντως παρατηρῶ πῶς σὲ κανένα ἀπὸ τὰ σπήλαια δὲν γράφει *lasciate ogni speranza voi che entrate qui!*

Δὲν εἶναι λοιπὸν δίχως γιαντρεία ἡ ἀπόγνωση. Ἰσως ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἀπέργη νὰ συμπίπτει τελικὰ μὲ ἐκείνη ποὺ προτείνει μὲ τὸ δικὸ του τρόπο ὁ ποιητῆς:

«νὰ εὐχεσαι νὰναι μακρὺς ὁ δρόμος
γεμᾶτος περιπέτειες, γεμᾶτος γνώσεις

.....
Ἀλλὰ μὴ βιάζεις τὸ ταξεῖδι διόλου
καλύτερα χρόνια πολλὰ νὰ διαρκέσει
καὶ γέρος πιά ν' ἀράξεις στὸ νησί
πλούσιος μὲ ὀσα κέρδισες στὸ δρόμο...
μὴ προσδοκῶντας πλοῦτη νὰ σὲ δώσει ἡ Ἰθάκη:»